

halve, dat elk volk er een hoofdgod op na hield en aan dezen god zijn hoogste vereering wijdde, maar boven en behalve aan dezen hoofdgod nog aan tal van bijgoden zijn offerande opdroeg, en dat hij alle deze goden 't zij voor den handel, 't zij voor de kunst, 't zij voor den krijg vereerde. Nu werd in naam van Israël dezelfde tweelichtheid in zake der Goddelijke vereering opgedrongen. Men nam aan en gaf toe, dat ook Israël een hoofdgod had, en die hoofdgod was dan Jehovah; maar naast dezen Jehovah als hoofdgod, achtte men nu dat Israël ook zijn bijgoden had. Een God voor den oorlog, een God voor den vrede, een God voor den landbouw en een God voor de visscherij, en voor wat niet al, en dat nu Israël in zooverre met de overige volken gelijkstond, voorts door de aanbidding van zijn hoofdgod, t.w. Jehovah, doch dan met Moloch en andere afgoden als bijgoden er bij.

Tegen deze geheele voorstelling kwam nu Israël in zijn Tabernakel en in zijn Tempel op. Israël kante zich tegen alle Veelgodendom aan. Het wist wel, dat de omiggende volken ook op hun wijze in Godvereering overvloedig waren, doch dan steeds in dien zin, dat ze naar den roep hunner vaderen hun hoofdvereering op één bepaalden god saantrokken, en aan dezen de hoofddoel van hun nationale leven opdroegen, maar dan toch altoos zoo, dat elk volk voor zijn verschillende bedrijven en hoofdplaatsen er nog andere goden bij op na hield, die, al naar het geval, voor enkele groepen van inwoners niet alleen met den hoofdgod gelijk stonden, maar ter plaatse zelfs boven den hoofdgod vereerd werden. Waar nu deze volken met elkaar in nauwere aanraking kwamen, uitte zich over en weder de rucht om door hun goden invloed op elkanders vorsten en krijgsoversten uit te oefenen. Men drong er dan op aan, om op de goden van het volk, waarmee men in oorlog zou strijden, sterken invloed uit te oefenen, en zoo ontvingen dan de goden der bedreigde volken offerande en aanbidding van het volk dat hen aanviel.

Gevolg hiervan was, dat men onder de heidenen de Joden als godsdienstig op hun wijs beschouwde, en zoo er op aandrong om hen voor Jehovah te doen bukken; doch dan ook omgekeerd om aan de afgoden der volken eere te bewijzen. Men noemde ze dan geen afgoden, doch gewoonweg *goden*, en zoo ontstond vanzelf de indruk, alsof alle goden en godinnen op de vereering en aanbidding van schijnen alle volken rekenden konden, en dat het veelgodendom, met bepaalde voorkeur voor één hoofdgod, wet en regel onder alle volken van Azië zou zijn. Die andere volken konden het zich dan ook niet anders voorstellen, of ook Israël nam van heere harte aan dit Veelgodendom deel. Ook Israël, zoo stelde men 't zich voor, had één hoofdgod en die hoofdgod was dan Jehovah, doch behalve Jehovah, genoten ook tal van andere goden de godsdienstige vereering van het Israelitische volk. En juist hiertegen nu komt Jacob, in wat hij zijn volk op 't harte bond, met heiligen ernst in verzet, en roept 't daarom uit: »De God Israels is God!« Israël heeft niet maar een eigen God, maar de God van Israël is de eenige waarachtige God, die metterdaad God is. Wie behalve Jehovah goddelijke vereering onvangt, ontvangt die goddelijke vereering ten eenemale valscheijk. Immers alleen en eniglijk is de God van Israël waarachtiglijk God. De god van Babylon, de god van Assyrië, de god van Perzië, ze mogen goden heeten, doch ze zijn het niet, en alleen bij Israël gaat de heilige regel door, dat de God van Israël metterdaad en in der waarheid God is.

Scherp doorgevoerd was echter deze tegenstelling ook in het Israelitisch spraakgebruik nog niet. Het Veelgodendom leidt er vanzelf toe, dat men aanvankelijk ook in de goden, waarvoor de naburige volken zich buigen, op een manier wezens van aanbidding eeft. Men weet dan en spreekt het uit, dat deze voorwerpen der aanbidding van andere volken geen goden zijn waarvoor men zelf zou nederknielen, aan wie men zelf zijn offerande zou opdragen, en die men zelf als voorwerpen der aanbidding zou begroeten. Maar, al meed men de eigenlijke offerande of aanbidding, men zag dan toch als voor oogen, hoe de Heidenen in hun tempels en op hun tijds versierde altaren aan deze vele goden eer bewezen, en hoe ze dit van harte en vaak met oprechte toewijding deden. Zoo zag men voor oogen, hoe in zulk een tempeldienst niet af werd gegaan op een verzuim, maar dat met toewijding de offers werden gebracht, en dat deze heidense volken zich hieraan overgaven met soorlijk toewijding als waarmee Israël in den Tabernakel nederknielde. Men kon onder geen andere gewaarwording geraken, dan dat hetgeen deze Heidenen in hun prachttempels deden, wel een vergissing was, maar toch uitging van soortgelijken drang, als waarmee Israël in zijn Tempel te Jeruzalem zijn geboden opdroeg. Hieruit nu is het te verklaren, dat beide, en wat Israël op Sion deed, en wat de Babyloniërs hun afgoden als eere bewezen, beide van één soort was, beide uiting van 'tzelfde beginsel, en in zijn verschil niet anders te verklaren was, dan nu de neiging die allerwegen opkwam, om het Monotheïsme, dat met Noach opniel de wereld inging, alrijd in te kleeden. Denk aan den Mariadienst!

Vergis u dus nimmer door u in te beelden, dat het Heidenische Veelgodendom een puur verzonnen spel was. Geheel het Heidenendom was niet anders dan een valscheiding en ontarring van de aanbidding, die van Noach uit de wereld inging, en hieruit alleen laat het zich dan ook verklaren, dat zich in het Oude Testament gedurig verschijnselen voordoen, die u doen zien hoe het Monotheïsme van Noach eerst allengs en als van zelf in het veelgodendom ontarda, en hoe daarna eerst in Israël het volk optrad, dat de hooge roeping ontving, om onder terugdringing van die religievalscheiding, de aanbidding van den eenigen waren God eerst in Israël te doen gelukken, en straks uit Israël de wereld te doen indringen. Hiervoor nu was het eerste eisch, dat Israël zich steeds meer van de aloude aanbidding, die in Polytheïsme verliep, zou losmaken, om alsnu den eenig waarachtigen God tot uitsluitend voorwerp van aanbidding te doen worden. Dit was dan ook met Abraham in Israël doorgedrongen. Van uit Abraham had dit Monotheïsme zich in Jacob voortgeplant, en zoo was het reeds in Jacobs dagen tot de klare, heldere tegenstelling gekomen, dat Jehovah niet alleen de hoogste God, maar het eenige voorwerp van aanbidding voor alle volken moest worden. En dit nu is het wat Jacob hier zoo krachtig en in zoo aangrijpende taal uitpreekt. Alleen Israël knielde slechts voor één God, en die God voor wie Israël nederknielt, die is de waarachtige en de alleen te aanbidden God.

Dr. A. K.

Amsterdam, 3 Juni 1920.

Tegen den voorgelagen weg om onze Belijdenisschriften zelf onveranderd te laten, maar daaraan een nadere verklaring toe te voegen, die gericht is tegen de dwalingen van onzen tijd of op enkele punten een aanvulling geeft van hetgeen in onze Belijdenis ontbreekt, hebben we dus geen bezwaar. Er zijn metterdaad praktische gronden, die voor dit voorstel pleiten. Het voorbeeld der Dordtsche Synode toont, hoe de Kerk ook op deze wijze haar dogmatische roeping vervullen kan. En Dr. A. Kuyper heeft, toen de revisie der symbolen bij de Kerken in Noord-Amerika aan de orde kwam, in zijn Calvinisme en Revisie dit als den meest gewenschten vorm aangeprezen, ook al achtte hij des tijds, dat het oogblik voor onze Nederlandsche Kerken om tot zulk een aanvulling over te gaan, nog niet was gekomen. Het is echter wel gebleken uit de artikelen, die later van dezelfde hand in de *Standaard* verschenen zijn, dat hij wat de opportuniteit van zulk een aanvulling betroof, van gevoelen veranderd was. Want in deze artikelen werd juist als plicht en roeping aan onze Kerken voorgelouden om de Confessie uit te breiden met het oog op de vraagstukken, die in onzen tijd zijn opgekomen.

Ongetwijfeld zal het wenschelijk zijn, dat de Synode, wanneer zij dezen arbeid ter hand neemt, daarbij niet alleen handelt, maar ook het oordeel inwint van de andere Gereformeerde Kerken, voorzover deze nog de aloude Gereformeerde belijdenis handhaven. In een zoo ernstig en gewichtig vraagstuk behooren onze Kerken niet alleen te handelen, maar dient de band, die alle Gereformeerde Kerken saambindt, uit te komen. Niet alleen de Synode van Dordt heeft aldus gehandeld, toen de nadere verklaring in zake der predestinatie tegenover de Remonstranten moest worden vastgesteld en daarbij de hulp ingeroepen van theologen uit de verschillende Kerken in Europa, maar ook op de Synode te Westminster, heeft men, gelijk Dr. A. Kuyper het uitdrukte, de onmogelijkheid gevoeld om ten finale voort te procederen zonder dat het oordeel der buitenlandse Kerken gehoord was. »Men mocht zich, geeft Dr. Kuyper als grond aan, niet van de Gereformeerde Kerk van Christus, die over heel de aarde verspreid was, afscheiden, en omgekeerd zou eerst de adhaesie van alle deze Kerken het zegel op het ondernomen werk drukken».

Dat een groot deel dezer Gereformeerde Kerken met het schreidend ongelooft in eigen boezem te kampen hebben en in hunne Synodale organisaties meestal onbekwaam zijn om over de formulering van de Waarheid Gods als orgaan van de stemme Christi te worden gehoord, gelijk de schrijver er aan toevoegt, is volkomen juist en geldt helaas ook thans nog, althans wat het vasteland van Europa aangaat. Noch in Frankrijk noch in Zwitserland noch in Duitsland is meer een Gereformeerde Kerk te vinden, die genoegzame waarborgen aanbiedt, om ook haar oordeel te vragen. Een gemeenschappelijk oordeel van alle Gereformeerde Kerken, zooals op den Synode van Dordt verken werd, is dan ook thans niet meer mogelijk. Maar hoe betreurenswaardig dit feit ook moge zijn, we hebben toch telkens op onze Synodes afgevaardigden gehad van Gereformeerde Kerken uit het buitenland, die de Gereformeerde belijdenis onverwakt wenschten te handhaven. En met deze Kerken zou over dit vraagstuk in correspondentie kunnen worden getreden. Zelfs zou dit tot een versterking kunnen leiden van den band, die deze Gereformeerden met ons verbindt.

Een geopende deur.

De machtige omkeer in de staatkundige verhoudingen, die ten gevolge van den oorlog heeft plaats gevonden in de landen, die vroeger tot Oostenrijk-Hongarije behoorden, heeft ook voor het kerkelijke leven aldaar niet geringe betekenis gehad.

Wat Hongarije betreft, weten onze lezers hoe daar, reeds voor den oorlog, in de aloude Gereformeerde Kerken het Calvinisme weer begon op te bloeien. Vooral echter door de hulp, die Nederland eerst in den vorm van een ambulance en daarna door de verzorging van de kinderen aan Hongarije bewees, is de band tussen Nederland en Hongarije nog versterkt geworden. Er is een sympathie en warme genegenheid over en weer ontstaan, die ook voor de toekomst veel belooft. De leiders dezer Calvinistische beweging zoeken dan ook sterke aansluiting bij de Calvinisten in Nederland en willen niets liever dan een dankbaar gebruik maken van hetgeen het Calvinisme in ons vaderland en door geschriften en door de kerkelijke organisatie en door de politieke actie als voorbeeld hun biedt.

Maar Hongarije is niet het enige land in de vroegere Oostenrijksche monarchie waar nog Gereformeerde Kerken waren overgebleven. Hetzelfde is evenzeer het geval in Boheme en in Oostenrijk zelf.

In Boheme leefde onder druk en vervolging nog altoos voort de oude Hussietische Kerk, die steeds gemeenschap met de Gereformeerde Kerk heeft gezocht en zelfs een gezantschap zond naar Genève, om de overeenstemming des geloofs met Calvin te betuigen. De belijdenis dezer Kerken draagt dan ook een beslist Gereformeerde karakter. In later tijd moge deze band met de Gereformeerde Kerk verslapen zijn, maar thans schijnt ook deze Kerk, nu Boheme een zelfstandige staat is geworden en deze Kerk zich ook vrij ontwikkelend kan, weer de gemeenschap met de andere Gereformeerde Kerken te zoeken. Een afgevaardigde dezer Kerk bezocht deze dagen ons vaderland en drukte

zeer bepaald den wensch uit, dat onze Kerken met deze Kerk in nadere correspondentie zouden treden.

En ook in Oostenrijk zelf, al is de reformatorische beweging hier wel 't meest onderdrukt geworden, werd toch nog altoos een overblijfsel der Gereformeerde Kerken gevonden. Deze Gereformeerde Kerk in Oostenrijk loopt echter door de verdeeling van het vroegere grondgebied groot gevaar; het reeds zoo kleine getal van de tot haar behorende gemeenten werd daardoor nog meer gesmaldeeld. Van een nauwere aansluiting van dit overblijfsel bij de Gereformeerde Kerk in Boheme schijnt wegens de nationale onbepertheid tusschen de Czechen en Duitsland geen sprake te wezen. Zal ook deze Kerk in den strijd niet ondergaan, dan moet haar hulp geboden worden. En ook hier is het oog op Nederland geslagen, omdat men weet, dat de Gereformeerde Kerk in ons land nog het krachtigst voortleeft en het trouwst is aan de Belijdenis.

Zoo is er dan metterdaad een geopende deur voor onze Kerken geschenken. Ze kunnen aan deze Kerken niet alleen materiële steun bieden, maar ook invloed op deze Kerken uitoefenen, om het Gereformeerde element te versterken.

In hoeverre onze Generale Synode reeds thans er toe zal kunnen overgaan met deze Kerken in nadere correspondentie te treden in een vraagstuk, dat aan de prudentie der Synode moet worden overgelaten.

Maar de deputaten van de buitenlandse Kerken zullen wel doen met op deze beweging acht te geven, en reeds nu zoedatige informatie in te winnen, dat de weg gebaad wordt voor de Synode om over dit vraagstuk een oordeel te vellen.

Inaugureele oratie van Prof. Dr. G. Ch. Aalders.

De nieuw benoemde hoogleraar aan de Vrije Universiteit, Dr. G. Ch. Aalders, wien het onderwijs in de Oud-Testamentische vakken en de Ambtelijke vakken is opgedragen, heeft j.l. Vrijdag 28 Mei zijn ambt aanvaard met het uitspreken eener inaugureele oratie. Zoals te verwachten was, heeft hij 't onderwerp dezer oratie ontleend aan die vakken, die hem 't naast aan 't hart liggen en waarop hij dusver 't meest zich bewogen had, n.l. de Oud-Testamentische vakken. Onder den titel: *Tijdkentering in de Oud-Testamentische wetenschap* gaf hij een overzicht van de eigenaardige kentering van gevoelens, die ten opzichte van het Oude Testament thans bij de meest bekende beoefenaren dezer wetenschap zich voordoen.

Van deze rede, die met bekwaam spoed bij den uitgever J. H. Kok het licht zag, geven we den korten inhoud uit het persverslag hier weer:

In de werkzaamheden der geestelijke factoren in het leven der menschheid is een soortelijk verschijnsel op te merken als in het wassen en vallen van het water bij vloed en ebbe. Dit geldt ook van de wetenschap. En op het engere gebied van de Oud-Testamentische wetenschap doet zich dat verschijnsel thans juist in bijzondere mate gevoelen; we staan voor een kentering van het tijt.

Er is in die wetenschap een toonaangevende richting, welke in haren aanvang teruggaat tot ongeveer het midden der 18e eeuw, en na een ontwikkeling, die een bestendigen regeiocht geleek, tot een ware alleenheerschappij gekomen was. Deze richting wordt veelal gekarakteriseerd als de »kritische«, al of niet in verbinding met »historische«, al of niet met »literaire«. Maar waar bij tocht het »kritische« den hoofddruk heeft. Dit geschiedt met betrekkelijk recht, — indien men namelijk maar niet ledere andere richting voor kritiekloos houdt, — aangezien in deze richting de kritiek een heersche plaats inneemt. Immers zij kenmerkt zich zoowel door een uitermate negatief standpunt tegenover alle traditie, als door een neiging tot speculatieve constructie, waarbij ruimschoots van vernuftige combinatie en fantasie wordt gebruik gemaakt.

Doch nu doet zich in de laatste jaren het verschijnsel voor, dat bij een aantal geleerden, die methodisch en principieel niet a priori tegenover deze richting staan, gelijktijdig op tal van punten een gewijzigde beschouwing naar voren treedt, die weder meer nadert tot de traditie en afwijkt van de outwopen speculatieve constructie der heersche school. Dit verschijnsel mag gequalificeerd worden als een kentering van het tijt.

Dit kan nader worden aangebond ten aanzien van drie groepen van vraagstukken waarin de problemen des O. T. te onderscheiden zijn: die welke betrekking hebben op den religieuzen inhoud, op de historische gegevens en op het literair ontstaan van het O. T. Uit elk van die drie groepen worden daartoe een aantal voorbeelden gegeven.

Wat den religieuzen inhoud des O. T. betreft, heeft de toonaangevende richting in plaats van de Schriftuurlijke voorstelling geschouwen het beeld eener ontwikkeling van Israels godsdienst uit den primitieven vorm van animisme of geestengeloof tot het ethische monotheïsme der profeten. Nieuwer onderzoek heeft echter geleerd, dat de leer der revolutie op het verschijnsel der religie in het algemeen niet van toepassing is, en dat de hoogte der cultuur rondom Israël bij den aanvang zijner volkshistorie het aannemen van primitieve religieuze voorstellingen uitsluit. Daarom wordt de religieuze betekenis van Mozes weer veel hooger aangeslagen, zelfs een deel van de Pentateuchale wetgeving (met name Dekalog en Verbodsboek) weder aan hem toegekend, en geen wezenverschil tusschen de religie van Mozes en de profeten meer aangenomen. De periode der Richteren wordt weer beschouwd als een tijdperk van verval, waartuit de profeten Israël tot de oude paden terugroepen. Door een enkele als Eerdmans wordt zelfs rondweg de kritische omkeering der volgorde van wet en profeten verworpen en de aloude volgorde in eere hersteld.

De profeten zelf konden over het algemeen den toets van de kritiek der toonaangevende richting beter doorstaan. Alleen werd hun zelfgetuigenis dat zij het woord Gods spraken, in twijfel getrokken en hun de gave der voorzorging ontnegd. Doch ook hierin is verandering gekomen: men stemt toe, dat de profeten bijzondere ervaringen hadden die hen tot hun zelfgetuigenis brachten en tracht dit psychologisch te

verstaan; en men erkent hun vermogen om zekere toekomstige gebeurtenissen vooruit te zien.

Ook de religieuze inhoud van de Psalmen stond volgens de heersche richting te hoog voor de religieuze ontwikkeling van Israël in den tijd waarin ze heeten te zijn ontstaan. Alle Psalmen werden geplaatst na de Babylonische ballingschap, zeer vele eerst in den Makkabeischen tijd. Doch thans wordt weer een groot aantal Psalmen geplaatst vóór de ballingschap, zelfs worden er weer aan David toegekend; en bij sommigen wordt het nu weer ernstig betwijfeld of er wel Psalmen in zoo late tijd als die der Makkabeëren te stellen zijn.

Op het terrein der historie had de toonaangevende richting alles wat omtrent de aartsvaders en de geschiedenis van Jozef wordt medegedeeld, voor ongelooftwaardig verklaard. De historie begon eigenlijk eerst bij den tocht van alle of eenige stammen Israels naar Egypte, waar de verdrukking en de verlossing door Mozes in hoofdzaak dan nog wel voor waarheid werden aanvaard. Maar thans neigt men er meer en meer toe om ook de geschiedkundige realiteit der aartsvaders te erkennen, en ook het optreden van Jozef in Egypte voor geloofwaardig te houden, wijl het milieu getrouw naar de werkelijkheid geteekend blijft.

Ook in de latere historie vallen ettelijke feiten te vernoemen die door de kritiek gevonst waren, doch nu weder in eere worden hersteld, zoals bijvoorbeeld de gevangenneming, bekeerling en vrijlating van Manasse, de geschiedenis van Esther en de profetie van Jona in Ninive.

Eindelijk onder de vraagstukken die betrekking hebben op het literair ontstaan van het O. T., vraagt allereerst de aandacht de wording van de Pentateuch. Deze zou n.l. zijn samengesteld uit een viertal bronnen, die vooral door het gebruik van verschillende namen voor het Goddelijk wezen van elkander te onderscheiden waren. Doch deze vier bronnen-theorie heeft zeer ernstige bestrijding ondervonden, met name wijl het gebruik der Godnamen tekstkritisch ontzeker was, terwijl Eerdmans leert, dat de bronnenpluiging de eenheid van den tekst breekt, en aan den ouderdom daarvan geen recht laat wewervaren. Gevolg hiervan is, dat in de kringen der Oud-Testamentici het Pentateuchprobleem, dat men opgelost waande, weder opnieuw een vraagstuk geworden is. Ten opzichte van andere boeken en gedeelten van boeken des O. T. openbaart zich eveneens een strooming om de echtheid en ouderheid te erkennen. Zeer eigenaardig komt dit uit in de behandeling van het boek Daniel, dat voorheen geheel en al als een voortbrengsel van den Makkabeischen tijd werd beschouwd, maar waarin men thans in elk geval een veel oudere kern aanneemt, die door een enkele zelfs tot Daniel's eigen tijd wordt teruggeleid.

Uit deze voorbeelden is te zien dat het tijt in de O. T. wetenschap kenterd. Het belang van deze kentering voor onze Gereformeerde wetenschap is onmiskenbaar, ze behoef niet te roepen als een eenzame vogel over de wijde vlakte. Maar het is dan ook de eisch van het oogblik dat onze Gereformeerde wetenschap zich met kracht werpe op de bestudering van de vraagstukken des O. T. Daarbij heeft zij natuurlijk haar eigen weg te gaan. En bijzonder heeft dit hierin uit te komen dat zij, die ook het O. T. erkent als openbaring Gods, het begrip openbaring formeel en materieel in ernstige studie neemt. Formeel, om het begrip zelf zoo na mogelijk te bepalen, materieel, om een geschiedenis der openbaring te leveren. Daartoe moet naar het devies der Vrije Universiteit, onze hulpe zijn in den naam des Heeren.

Hierop volgden de gebruikelijke toespraken.

Ongetwijfeld beantwoordt deze rede aan de hooge verwachting, die we van het optreden van Prof. Aalders hadden. In korten, maar daarom geenszins gedrongen vorm, deelt Dr. Aalders hier uit den rijken schat van zijn literatuurkennis ons mede, hoe ten opzichte van de meest gewichtige problemen, die op het gebied der Oud-Testamentische wetenschap zich voordoen, in onzen tijd wordt gedacht. Na een periode, waarin bandeloze kritiek hoogtij vierde, is men, zoals uit dit overzicht blijkt, tot meerdere bezonnenheid teruggekeerd, en al kan er daarom nog volstrekt geen sprake van zijn, zoals Dr. Aalders terecht waarschuwt, van een terugkeer tot het standpunt door de geloovigen tegenover het Oude Testament ingenomen, toch biedt de geheel andere dispositie der geesten wel hope, dat de studie onzer mannen niet meer uit de hoogte zal worden voorbijgegaan, en versterkt het ons in elk geval in onze eigen opvatting, dat de vroegere negatieve kritiek op het Oude Testament uitgeoefend, op den duur voor de rechtbank der wetenschap geen stand kan houden. Een dergelijke oratie kan dan ook uitermate dienst doen om degenen, die nog min of meer onder den indruk zijn van de vroegere kritische beschouwingen, te doen zien, dat zelfs onder degenen, die aan het Goddelijk karakter van de Schrift niet gelooven, toch de historische waarde van het Oude Testament thans veel meer erkend wordt.

Dr. Aalders heeft echter volkomen terecht er op gewezen, dat ook in deze nieuwe geestesrichting, hoezeer ze ons schijnbaar in 't geveik komt, gevaren schuilen, waarvoor we niet blind moge zijn. En bovenal heeft hij getoond te beseffen, dat de Gereformeerde Theoloog, die aan deze studie zich wijdt, hier een eigen weg heeft te volgen en een eigen taak voor hem is weggelegd. In zooverre is deze oratie dan ook niet alleen uitermate een apologetisch verweer, maar geeft ze ons ook een program van eigen studie, dat voor den arbeid van dezen hoogleraar zeker veel belooft.

Geen gunst maar recht.

XXII.

Over de verdere maatregelen door Koning Willem I genomen ten opzichte van de kerkelijke goederen, kan hier gezweven worden. Het is bekend genoeg, hoe de Koning, die als verlicht despot, gelijk Prof. Goolling hem terecht genoemd heeft, zonder daartoe grondwettelijk bevoegd te zijn, niet alleen door het Koninklijk Besluit van 1816 aan de Gereformeerde Kerken een organisatie oplegde, die geheel buiten de Kerken om was ontstaan en, zonder de Kerken daarin te kennen zelfs, haar werd opge-

drongen, maar ook de organisatie van het Beheer ter hand nam in een reeks reglementen op de administratie der kerkelijke goederen en fondsen van 1819 tot 1823 verschenen, waarin bepaald werd, dat deze goederen en fondsen wel onder de plaatselijke administratie van de kerkvoogden bleven, maar onder toezicht gesteld werden van Provinciale Colleges, die feitelijk Staatscolleges waren. Zoo werd, gelijk Dr. Van Lonkhuisen terecht opmerkt, niet alleen door het recht van eigen bestuur der Gereformeerde Kerken, maar ook door 't recht van eigen beheer der kerkelijke goederen een streep gehaald. Intusschen is door het Koninklijk Besluit van 1866 deze rechtstreekse tusschenkomst van de Regering bij het beheer der goederen van de Hervormde Kerk opgeheven en werden in 1870 de elf reserves, die de Regering nog gesteld had, ingetrokken. Het Algemeen College van Toezicht, dat in 1866 was ingesteld om de zaken te regelen, erkende, dat de goederen het eigendom waren der plaatselijke Kerken of gemeenten en liet aan deze de beslissing over, of zij vrij beheer wilden met eigen verantwoordelijkheid dan wel zich vrijwillig stelden onder het nieuwe Algemeene College van Toezicht. Maar van hoeveel betekenis dit alles ook moge wezen voor de rechtspositie van deze kerkelijke goederen en fondsen, voor ons onderwerp heeft dit geen belang, dan in zooverre als uit dit alles wel genoegzaam blijkt, dat de Regering deze goederen wel degelijk erkend heeft het eigendom der plaatselijke Kerken te zijn. Uit het beginsel van de scheiding van Staat en Kerk is nooit afgeleid na 1809, dat de Regering, die indertijd deze goederen, zooals men dat gewoonlijk aanneemt, bestemd had voor den eeredienst der Gereformeerde Kerken, nu de Hervormde Kerk had opgehouden Staatskerk te zijn, aan deze goederen een andere bestemming mocht geven.

Al is, zoowel onder het bewind der Nationale Vergadering als onder de regering van koning Lodewijk, wel de idee opgekomen, dat de Staat het recht had ook deze goederen te confisceren en de opbrengst of in 's Lands kas te storten of ten bate van alle Kerken te doen dienen, na de Restauratie onder Koning Willem I is van dit plan nimmer meer sprake geweest. Het recht van de plaatselijke Kerken op deze goederen is en door de Regering en door de rechterlijke macht steeds erkend geworden. Al mag trots het arrest van den Hoogen Raad, dat deze goederen het eigendom der plaatselijke gemeenten zijn, de rechtsschool waartoe Mr. van Apeldoorn behoort, meenen, dat deze goederen nog altoos als zelfstandige stichtingen zijn te beschouwen, toch zal zelfs Mr. van Apeldoorn wel niet meenen, dat de Regering thans de bevoegdheid zou hebben naar willekeur over deze goederen te beschikken. Van belang is hetgeen met deze goederen na 1809 geschied is, alleen, omdat zoowel uit deze regeringsmaatregelen als uit het arrest van den Hoogen Raad blijkt, dat deze goederen geacht werden na de Reformatie toe te behooren aan de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk als haar eigendom, waaruit van zelf natuurlijk voortvloeit, dat dit evenzeer geldt van de kerkelijke goederen, die in de Geestelijke Kantoren waren saamgebracht en door Koning Lodewijk in de Amortisatiekas zijn gestort geworden. In den eigendomsstand dezer goederen is door het overbrengen naar de Geestelijke Kantoren niets veranderd. Heeft en de Regering en de Hooge Raad na 1809 steeds erkend, dat deze goederen het eigendom der plaatselijke Kerken waren, dan geldt ditzelfde ten opzichte van de goederen, die in de Geestelijke Kantoren zich bevonden en die door den Staat zijn geconfisqueerd geworden. Men kan niet enerzijds volhouden, dat door deze confiscatie geen roof tegenover de Kerken is gepleegd en de Staat daarom ook niet tot schadevergoeding aan de Kerken is verplicht, en anderzijds aannemen, dat de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk thans deze goederen, die onder haar beheer staan, als wettig eigendom zouden bezitten. Als de plaatselijke gemeenten geen rechtsaanspraak kunnen doen gelden op de in 1808 geconfisqueerde goederen, dan hebben zij ook geen rechtsticht op de kerkelijke goederen, die nu in haar bezit zijn. Het bezit van deze goederen zou dan alleen te danken zijn aan een gunst van den Staat, en de Staat zou volkomen bevoegd wezen deze goederen ook nu nog een andere bestemming te geven. Zij, die van geen rechtsaanspraken der Kerk op de thans uitgekeerde tractementen willen weten, mogen daarom wel toezien tot welke consequentie dit beginsel leidt. Het geeft niet alleen aan den Grondwetgever het recht om, wanneer hem dit goed dunkt, de bedoelde artikelen uit de Grondwet te verwijderen en alle uitbetaling der tractementen zonder schadevergoeding aan de Kerken te doen ophouden, maar het zou ook aan de Regering het recht geven van deze kerkelijke goederen, door de plaatselijke gemeenten der Hervormde Kerk bezeten, zich meester te maken. Wat men niet krachtens een eigen rechtstittel, maar alleen krachtens het beschikingsrecht der Overheid bezit, kan door ditzelfde beschikingsrecht weer ontnomen worden.

Maar ook afgezien van de zeer gevaarlijke consequenties, die uit dit rechtsstandpunt zouden voortvloeien, meenen we, dat ook uit zuiver juridisch oogpunt het niet juist is, dat de thans in de Grondwet opgenomen bepaling (Art. alinea a) niet anders is geweest dan een gunstige beschikking van de Overheid, maar die op geen historische rechten van de Kerk rust en daarom door den Grondwetgever met hetzelfde recht weer kan te niet gedaan worden als deze bepaling door hem in de

Grondwet schier ongeoorloofd onder de in zooverre juist. Prof. wijk over van schrijft haald, die zelf neemt dit standpunt hem stellen maar zij de gedacht vormde K haar plaats goederen, beheerd w meenen d wet, wel verbintenis slechts de ring en zichte van gen?) Of g drukt: De omdat zij schrijft, m alle verder behoudt. kan de f Alle aansp Grondwet e Intussche de meeste zeggen, de overtuiging steunt, dat Regering z der rechterl In het be Raad van werd gedaa Staat door Amsterdam, te betalen, dat uit art. obligo zou kel alleen stelling va als een vo de wetgeven rechtsactie de gemeente Hoogen Ra Hooge Raad (168) aldus de bepaling ook niet al en wetgevin langhebbend bij het ema ger van hun bij vroegere hebben zien den bij de (den zijn af bij dit art betoekenend ruststelling z gevolg dan t in elk geve ten eenenim drukte woe pensioenen t ken aard t heden, of i andheden w lijke uitlegg den aard e verband m rinsde van talteve van leeraars, die hebben geno

Ook de b voor den Sta lijke verzeke staan met e instellingen regelen en w in rechten z verwierp de l die gevallen uit voortsprul vordering of de kennisn uitsluiting va gedragen, m werpelijke ge artt. 29, 31, toegezegd in houdende ge gevende schu

Al heeft d alleen uitspr van Art. 168 rechten, die e »gezindheden« die hier ook Staat bevoegd en of dit A rechten der overwegingen, wel degelijk, io. dat de ge fondsen waren naal» waren biutenis thans gezindheden aa zou wezen, w in elk afzonde Hooge Raad h gesproken, d tusschen deze hare fondsen der Grondwet voorschrift aa geving, maar 't ware door geleegd en wa bonden.

En dat de h punt heeft inge zij verklaarde b 1887. De Rej ten aanzien va alinea van Art. kere hoogte k